

Wel of niet ter terechtzitting verschenen

Een vergelijking van werkstraffen van korte, bij
verstek opgelegde vrijheidsstraffen

Eric Spaans

januari 1995

**Wetenschappelijk
Onderzoek- en
Documentatiecentrum**

Samenvatting en conclusie

In het kader van het WODC-onderzoek naar de toepassing van de werkstraf zijn 600 zaken waarin dienstverlening is opgelegd vergeleken met 600 zaken waarin, bij verstek, een korte onvoorwaardelijke vrijheidsstraf is opgelegd. In alle gevallen gaat het om misdrijfzaken gepleegd door meerderjarigen, die in 1992 in eerste aanleg zijn afgedaan. Onderzoek van de strafdossiers van de desbetreffende zaken laat een aantal interessante verschillen en overeenkomsten zien.

De verschillen tussen beide soorten zaken betreffen vooral het eventuele harddruggebruik en het justitieel verleden van de betrokken personen alsmede de zwaarte van het uitgangsdelict (d.w.z het delict naar aanleiding waarvan de sanctie is opgelegd). Harddruggebruik en, daarmee samenhangend, het ontbreken van een vaste dagbesteding en/of een vaste woon- of verblijfplaats, komt relatief veel voor in de verstekzaken. Daarnaast worden de bij verstek veroordeelden gekenmerkt door een (wat) zwaarder justitieel verleden. De dienstverleners daarentegen worden gekenmerkt door doorgaans ernstiger uitgangsdelicten. Er worden meer (verschillende) delicten gepleegd, op de delicten staat een zwaardere strafbedreiging dan wel er wordt meer materiële schade aangericht.

Het 'totaal beeld' blijkt echter weinig te verschillen. Als we *zowel* het justitieel verleden *als* de kenmerken van de uitgangszaak in beschouwing nemen en daarbij (tevens) rekening houden met de duur van opgelegde sancties¹, dan blijken beide soorten zaken nagenoeg even zwaar/ernstig te zijn. Het zwaardere justitieel verleden van de kortgestraften wordt als het ware 'gecompenseerd' door de ernstiger uitgangsdelicten van de dienstverleners.

De conclusie dat dienstverlening in alle onderzochte gevallen een goed alternatief zou zijn geweest voor de bij verstek opgelegde korte vrijheidsstraf, gaat echter te ver. Vooral ten aanzien van de groep harddruggebruikers lijkt terughoudendheid geboden. De kans op mislukking van de werkstraf bedraagt bij harddruggebruikers namelijk één op drie, tegenover één op tien voor de totale groep dienstverleners. Ook het veelal ontbreken van een vaste woon- of verblijfplaats bij harddruggebruikers kan een belemmering zijn voor het opleggen van een werkstraf. Het is dan bijvoorbeeld in geval van (ongeoorloofde) afwezigheid van de projectplaats lastig om na te gaan waarom iemand niet op het werk is verschenen en, indien nodig, daarop actie te ondernemen.

Laten we de harddruggebruikers buiten beschouwing, dan kunnen we stellen dat ongeveer tweederde van de onderzochte kortgestraften in principe in aanmerking lijkt te komen voor dienstverlening. Zowel wat betreft achtergrondkenmerken van de daders als wat betreft de aard en de ernst van de gepleegde delicten komen deze verstekzaken overeen met de onderzochte werkstraffen. Het wat zwaardere justitieel verleden van de kortgestraften hoeft daarbij geen 'contra-indicatie' te vormen voor het opleggen van de werkstraf. Het slagen of mislukken van de dienstverlening blijkt namelijk geen samenhang te vertonen hangen met (het aantal) eerdere justitiecontacten. Wat betreft de te verwachten effecten op toekomstig delinquent gedrag lijkt de keuze voor dienstverlening dan wel een korte vrijheidsstraf minder belangrijk. Uit de recidivestudie (Appels en peren..) blijkt

¹ Dus korte dienstverleningen (max. 50 uur) vergelijken met korte verstekzaken (max. 1 maand ov.); middellange dienstverleningen (51-150 uur) met middellange verstekzaken (1-3 maanden ov.) en lange dienstverleningen (> 150 uur) met lange verstekzaken (3-6 maanden ov.).

immers dat de kans op nieuwe justitiecontacten niet zozeer afhangt van de aard van de opgelegde sanctie als wel van het justitieel verleden van de betrokkene. Met andere woorden, of je nu een werkstraf of een korte vrijheidsstraf oplegt, de kans op recidive is min of meer gelijk.

Ervan uitgaande dat het onderzoek een representatief beeld geeft van de onderzochte sancties, lijkt er een behoorlijk potentieel aan dienstverleners te bestaan onder de personen die 'nu nog' bij verstek tot een korte vrijheidsstraf worden veroordeeld. In principe ligt hier dan ook een interessante mogelijkheid om het aantal korte vrijheidsstraffen terug te dringen en daarmee de druk op het gevangeniswezen te verlichten. Dit veronderstelt evenwel dat men wegen vindt om personen vaker op de terechtzitting te doen verschijnen dan wel dat het wettelijk kader van de straf van onbetaalde arbeid ten algemenen nutte zodanig wordt aanpast dat de werkstraf ook bij verstek kan worden opgelegd. Andere voorwaarden voor het vaker kunnen opleggen van werkstraffen zijn voldoende bereidheid van de kant van de verdachten tot het verrichten van dienstverlening en een voldoende aanbod van geschikte dienstverleningsprojecten. Uiteindelijk zijn het echter de justitiële autoriteiten die bepalen of het aantal korte vrijheidsstraffen wordt teruggedrongen door de werkstraf.

1 Inleiding

Op verzoek van de directie Jeugdbescherming en Reclassering en de, inmiddels opgeheven, Overleg- en Adviescommissie Alternatieve Sancties doet het WODC onderzoek naar de dienstverlening (werkstraf). Hierbij wordt aandacht besteed aan zowel de effectiviteit van de sanctie in termen van recidive(vermindering) als aan de wijze van toepassing van de werkstraf. Over de recidive van dienstverleners is verslag gedaan in het rapport 'Appels en peren.....', dat in het voorjaar van 1994 is verschenen. Over het onderzoek naar de toepassing van de dienstverlening zal in de eerste helft van 1995 worden gerapporteerd.

Aanvankelijk was het de bedoeling om de toepassing van de werkstraf (alleen) te bestuderen aan de hand van een vergelijking van dienstverleners met personen die, voor eenzelfde delict, een korte vrijheidsstraf hebben gekregen en die, net als de dienstverleners, ter terechtzitting zijn verschenen. Hiertoe zijn strafdossiers geraadpleegd van in totaal 600 dienstverleners en 600 kortgestraften die in 1992 wegens een misdrijf zijn veroordeeld en wier zaak in eerste aanleg is afgedaan.²

Op verzoek van de toenmalige Projectstaf Taakstraffen van het Ministerie van Justitie is de onderzoeksgroep in de zomer van 1994 uitgebreid met personen die *bij verstek* tot een korte vrijheidsstraf zijn veroordeeld. De vraag die aan deze uitbreiding ten grondslag ligt, luidt of en in hoeverre de groep bij-verstek-veroordeelden overeenkomt met de groep dienstverleners. Als dit namelijk het geval is, ligt hier in principe een mogelijkheid om het aantal korte vrijheidsstraffen (verder) terug te dringen. Met behulp van Gouden Delta zijn hiertoe per onderzoeksarrondissement (opnieuw) 100 zaken geselecteerd waarin meerderjarigen, in 1992, bij verstek veroordeeld zijn tot een geheel onvoorwaardelijke vrijheidsstraf van maximaal zes maanden.³ Van deze personen is vervolgens het strafdossier geraadpleegd. Omdat het erom ging, vast te stellen in hoeverre de 'doorsnee verstek-klant' overeenkomt met de 'doorsnee dienstverlener' zijn de verstekzaken, net als de dienstverleningszaken, a-select gekozen.

In deze notitie komen de voornaamste uitkomsten van de vergelijking tussen de dienstverleners en de bij verstek tot een korte onvoorwaardelijke vrijheidsstraf veroordeelden (verder kortheidshalve *verstekzaken* of *kortgestraften* genoemd) aan de orde.

² 100 dienstverleners en 100 kortgestraften in elk van de volgende arrondissementen: Amsterdam, Arnhem, Den Haag, Groningen, Utrecht en Maastricht.

³ In een aantal zaken is er, naast de korte vrijheidsstraf, nog een ontzegging van de rijbevoegdheid of een verbeurdverklaring van de in beslag genomen goederen opgelegd. Combinaties met bijvoorbeeld boetes, dienstverlening of voorwaardelijke vrijheidsstraffen zijn echter buiten de steekproef gelaten.

2 Werkstraffen en verstekzaken: kenmerken van de onderzochte personen

2.1 Achtergrondkenmerken

Uit de verzamelde gegevens kunnen de volgende overeenkomsten en verschillen tussen de 600 dienstverleners en de 600 kortgestraften worden vastgesteld.

Geslacht

In de verstekzaken ligt het percentage mannen iets hoger dan onder de dienstverleners: 92% versus 85%

Leeftijd

Hoewel de werkstraffen een iets grotere spreiding van de leeftijd van de veroordeelden te zien geven, is de gemiddelde leeftijd in de verstekzaken en de dienstverleningszaken gelijk: 31 jaar (t-toets, $p=0.46$).

Etnische achtergrond/geboorteland

Het aantal personen van Nederlandse komaf bedraagt 60% in de verstekzaken en 72% onder de dienstverleners. Marokkanen vormen met 13% de grootste categorie buitenlanders in de verstekzaken. Van de onderzochte dienstverleners is 5% van Marokkaanse afkomst.

Woonsituatie

In 40% van de verstekzaken wordt melding gemaakt van het feit dat de persoon in kwestie geen vast woon- of verblijfplaats heeft. Bij de dienstverleners bedraagt dit percentage slechts 3.

Het percentage veroordeelden dat met partner plus eventuele kinderen samenwoont, bedraagt respectievelijk 16 in de verstekzaken en 38 in de werkstraffen.

Dagelijkse bezigheden

Van de 600 bij verstek veroordeelden heeft, voor zover bekend, slechts 15% een betaalde baan en ruim 80% geen vaste dagbesteding. Onder de dienstverleners bedragen deze percentages respectievelijk 39 en 49.

Problematisch gedrag

Hieronder worden gerekend harddruggebruik, excessief softdruggebruik, overmatig alcoholgebruik en gokverslaving. Overmatig gebruik van softdrugs, alcohol en/of gokverslaving wordt relatief weinig genoemd. Beide groepen verschillen in deze opzichten dan ook weinig van elkaar. Op het punt van **harddruggebruik** daarentegen zijn wel aanzienlijke verschillen te constateren. Voor zover bekend gebruikt 35% van de bij

verstek veroordeelden regelmatig harddrugs, tegenover 10% van de dienstverleners.⁴ Negen op de tien harddruggebruikers hebben geen vaste dagbesteding. Van de personen zonder vaste woon- of verblijfplaats is de helft harddruggebruiker.

2.2 Justitieel verleden

Van eerdere justitiecontacten is sprake bij 85% van de verstekzaken en 73% van de werkstraffen. Dit verschil is significant ($p < 0,01$). De zwaarste afdoening van deze eerdere justitiecontacten geeft eveneens een significant verschil tussen beide groepen te zien. In tabel 1 is deze informatie weergegeven. Zoals blijkt, is in de verstekzaken ruim twee keer zo vaak in het verleden al eens een (deels) onvoorwaardelijke vrijheidsstraf opgelegd als in de dienstverleningszaken.

Tabel 1: Werkstraffen en verstekzaken: zwaarste afdoening in het verleden

zwaarste afdoening	verstekzaken	werkstraffen
sepot/transactie	5%	19%
boete	4%	12%
voorwaardelijke vrijheidsstraf	10%	28%
dienstverlening/alt. sanctie	3%	3%
(deels) onvoorw. vrijheidsstraf	77%	37%
overig	1%	1%

Tellen we het aantal eerdere sepot, transacties, voegingen, veroordelingen en (nog) openstaande zaken op, dan blijken de kortgestraften met gemiddeld 20 eerdere contacten significant vaker met justitie in aanraking te zijn geweest dan de dienstverleners (gemiddeld 8 eerdere justitiecontacten). Ook de mediaan (een maat die minder gevoelig is voor scheve verdelingen) laat zien dat in de verstekzaken significant meer eerdere justitiecontacten hebben plaatsgevonden dan in de dienstverleningszaken.⁵

⁴ Bij het bepalen van deze percentages is ervan uitgegaan dat, indien in het strafdossier nergens melding wordt gemaakt van genoemde vormen van 'problematisch gedrag', hiervan ook geen sprake is.

⁵ In de verstekzaken heeft de helft van de personen met een justitieel verleden maximaal twaalf eerdere justitiecontacten achter de rug, bij de werkstraffen bedraagt de mediaan vier.

3 Werkstraffen en verstekzaken: kenmerken van de uitgangszaak

3.1 Delicten volgens proces verbaal⁶

Uit het proces verbaal van de politie blijkt dat in dienstverleningszaken gemiddeld twee keer zoveel (verschillende) delicten worden genoemd (namelijk vier) als in verstekzaken (twee delicten). Kijken we naar het zwaarst bedreigde delict dat in de processen verbaal genoemd wordt, dan blijken de twee groepen zich voornamelijk van elkaar te onderscheiden wat betreft valsheid in geschrifte - lees uitkeringsfraude - en diefstal. Eerstgenoemd delict wordt verhoudingsgewijs veel gepleegd door de personen die tot een werkstraf zijn veroordeeld; te weten door 28% van de dienstverleners tegenover 8% van de kortgestraften. Bij eenvoudige en gekwalificeerde diefstal is het beeld precies andersom. In bijna 20% de verstekzaken is sprake van eenvoudige diefstal, tegenover 3% van de dienstverleningszaken. Gekwalificeerde diefstal wordt als zwaarstbedreigde delict genoemd in de processen verbaal van respectievelijk 37% van de verstekzaken en 23% van de dienstverleningszaken. Voor alle andere delicten geldt dat het verschil tussen de verstekzaken en de dienstverleningszaken niet groter dan 3% is.

Het relatief grote aantal gevallen van uitkeringsfraude in de dienstverleningszaken zien we vertaald in de hoogte van de toegebrachte schade. Immers, iemand die gedurende enkele maanden ten onrechte een uitkering geniet, benadeelt de sociale dienst of bijvoorbeeld een bedrijfsvereniging al snel voor enkele tienduizenden gulden. In bijna 40% van de dienstverleningszaken is dan ook sprake van een schade van 10.000 gulden of (veel) meer. Schade van maximaal 1.000 gulden komt voor in niet meer dan een kwart van de gevallen waarin een werkstraf is opgelegd. In de verstekzaken daarentegen bedraagt de toegebrachte schade in bijna 70% van de gevallen maximaal 1.000 gulden. Wat betreft toegebracht letsel valt geen verschil tussen beide soorten zaken te constateren. In minder dan 10% van zowel de dienstverleningszaken als de verstekzaken is sprake van (enig) lichamelijk letsel, waarvoor doorgaans een eenmalige behandeling door een arts volstaat.

3.2 Voorlopige hechtenis

Wat betreft in verzekeringstelling verschillen de onderzochte zaken weinig van elkaar. Zo wordt 49% van de dienstverleners in verzekering gesteld, tegenover 40% van de kortgestraften. De inbewaringstelling en/of gevangenhouding geven meer variatie te zien. Dit dwangmiddel wordt namelijk in nog geen 10% van de verstekzaken toegepast en duurt dan gemiddeld twee weken. Bij de dienstverleningszaken wordt voorlopige hechtenis echter in bijna een kwart van de gevallen toegepast en duurt zij gemiddeld een week langer (3 weken). In beide opzichten - percentage en gemiddelde duur van de voorlopige hechtenis - verschillen de dienstverleningszaken en de verstekzaken significant van elkaar.

⁶ Hieronder verstaan we het politiecontact dat de directe aanleiding vormde tot de veroordeling tot de korte vrijheidsstraf respectievelijk de werkstraf.

3.3 Afdoening van de uitgangszaak

De verstekzaken zijn op drie na allemaal afgedaan door de politierechter. Bij de dienstverleningszaken ligt het percentage politierechter-afdoeningen op 82, de rest is door de meervoudige kamer afgedaan.

Wat betreft het zwaarst bedreigde delict dat in het vonnis van de rechter genoemd wordt, vallen dezelfde verschillen te constateren als bij het zwaarst bedreigde delict volgens het proces verbaal. Zo wordt 28% van de dienstverleners veroordeeld wegens valsheid in geschrifte, tegenover 7% van de personen die bij verstek tot een korte vrijheidsstraf zijn veroordeeld. Veroordelingen wegens diefstal daarentegen komen onder de verstekzaken verhoudingsgewijs veel voor: 61%, tegenover 26% van de dienstverleningszaken. In beide groepen gaat het daarbij overigens in de meeste gevallen om gekwalificeerde diefstal. Diefstal met braak en/of in vereniging gepleegd staat namelijk in respectievelijk 37% van de verstekzaken en 22% van de dienstverleningszaken als zwaarst bedreigde artikel in het vonnis van de rechter vermeld. Tabel 2 geeft de verdeling naar type delict vermeld in het vonnis weer.

Tabel 2: Verstekzaken en werkstraffen: zwaarst bedreigde type delict in vonnis rechter

type delict	verstekzaken	werkstraffen
vernieling + openb.orde & gezag	4%	7%*
geweld tegen personen.	9%	11%**
zedendelict	0%	2%
vermogensdelict	71%	63%
verkeersdelict	11%	9%***
opiumwetdelict	4%	5%
overig	1%	3%

* het verschil van 3% tussen de verstekzaken en de werkstraffen betreft voornamelijk openlijke geweldpleging (art 141 WvS).

** van de veroordelingen wegens geweld tegen personen heeft 4,5% betrekking op diefstal met geweld en afpersing; dit geldt zowel voor de verstek- als de dienstverleningsvonnissen.

*** de veroordelingen wegens misdrijven tegen de Wegenverkeerswet betreffen hoofdzakelijk rijden onder invloed; 7% van alle verstekzaken en dienstverleningszaken heeft betrekking op dit strafbare feit.

Overigens is bij 39% van de verstekzaken en 23% van de dienstverleningszaken sprake van voeging van eerder en/of later ingeschreven strafzaken bij de uitgangszaak. Meestal gaat het daarbij om vermogensdelicten, waarbij in minder dan de helft van de gevallen sprake is van materiële schade. Van toegebracht letsel in de gevoegde zaken is sprake in ongeveer 7% van de gevallen.

In tabel 3 wordt de afdoening van de verstek- en de dienstverleningszaken weergegeven. Hierbij zijn beide straffen ingedeeld in drie categorieën, afhankelijk van de duur van de opgelegde sanctie. Voor zowel de dienstverleningszaken als de verstekzaken geldt dat zware geweldsdelicten, drugdelicten, brandstichting en dood of letsel door schuld zwaarder dan gemiddeld worden bestraft. Vernieling en de meeste (andere) misdrijven tegen de openbare orde en gezag, eenvoudige diefstal, de meeste verkeersdelicten en misdrijven tegen de overige wetten worden doorgaans lichter dan gemiddeld bestraft.

Tabel 3: Verstekzaken en werkstraffen: opgelegde 'korte', 'middellange' en 'lange' sancties

verstekzaken	duur	n	%	gemiddeld
kort	max. 1 maand	335	56	18 dgn
middellang	1 - 3 maanden	185	31	65 dgn
lang	3 - 6 maanden	80	13	143 dgn
<i>totaal</i>	<i>1 week - 6 maanden</i>	<i>600</i>	<i>100</i>	<i>49 dgn</i>

werkstraffen	duur	n	%	gemiddeld
kort	max. 50 uur	174	29	37 uur
middellang	51 - 150 uur	267	45	97 uur
lang	> 150 uur	159	26	204 uur
<i>totaal</i>	<i>15 - 240 uur</i>	<i>600</i>	<i>100</i>	<i>110 uur</i>

Over de afdoening van de dienstverleningszaken dient nog het volgende te worden opgemerkt. Uit de strafdossiers blijkt dat bijna 60% van de onderzochte werkstraffen in combinatie met een andere hoofdstraf is opgelegd. In ruim 53% van de gevallen gaat het daarbij om een combinatie van dienstverlening met een voorwaardelijke vrijheidsstraf.⁷ Dienstverlening plus boete komt tien keer voor (2%), dienstverlening plus een korte onvoorwaardelijke vrijheidsstraf zeven keer (1%) en dienstverlening in combinatie met boete en voorwaardelijke vrijheidsstraf veertien keer (2%).⁸ Wat bij de

⁷ Van gemiddeld iets meer dan twee maanden voorwaardelijk (65 dagen)

⁸ Het gemiddelde boetebedrag bedraagt 725 gulden, de gemiddelde duur van de onvoorwaardelijke vrijheidsstraf 83 dagen.

combinatiestrafpen opvalt is dat, naarmate er meer uren dienstverlening worden opgelegd, er niet alleen vaker ook een voorwaardelijke vrijheidsstraf wordt opgelegd, maar dat tevens de gemiddelde duur van de opgelegde voorwaardelijke vrijheidsstraf toeneemt. Dit valt af te leiden uit tabel 4. De vraag die zich hier laat stellen is in hoeverre de 'combi-dienstverleningen' vergelijkbaar zijn met de dienstverleningen 'sec' en/of met de verstekzaken. Aan dit aspect wordt hieronder aandacht besteed.

Tabel 4: Werkstraf plus vrijheidsstraf: percentage combinatie-straffen en gemiddelde duur voorw. vrijheidsstraf bij korte, middellange en lange werkstraffen

duur werkstraf	% combi's met vrijheidsstraf	gem. duur voorw. vrijheidsstraf
kort	48	30 dagen
middellang	56	51 dagen
lang	64	113 dagen

3.4 Ernstscores

Om na te kunnen gaan in hoeverre de korte vrijheidsstraffen en de werkstraffen met elkaar overeenkomen wat betreft de 'zwaarte' van de zaak, is het van belang om bij de vergelijking van beide sancties rekening te houden met zoveel mogelijk relevante informatie. Een maat hiervoor die door het WODC is ontwikkeld en die in onderzoek op het gebied van strafrechtstoepassing herhaaldelijk - en met succes - is toegepast, is de ernstscore. Deze ernstscore is gebaseerd op een aantal factoren die een belangrijke rol spelen bij de strafvordering en de strafoplegging. De volgende informatie is in de ernstscore verwerkt:

- maximale strafbedreiging op het zwaarste delict volgens het proces verbaal van de uitgangszaak;
- aantal gepleegde delicten volgens het proces verbaal;
- omvang van de toegebrachte materiële schade c.q. waarde van de gesloten goederen, voor zover van toepassing;
- ernst van het toegebrachte letsel, voor zover van toepassing;
- of er sprake is van recidive (eerdere justitiecontacten);
- zwaarste afdoening van de eventuele eerdere justitiecontacten;
- aantal delicten in de bij de uitgangszaak gevoegde zaken, voor zover van toepassing;
- toegebrachte schade/waarde gestolen goederen in de gevoegde zaken, voor zover van toepassing;
- toegebracht letsel in de gevoegde zaken, voor zover van toepassing.

Berekening van de gemiddelde ernstscore van de dienstverleners en van de personen die bij verstek tot een korte vrijheidsstraf zijn veroordeeld, laat zien dat de dienstverleningszaken gemiddeld significant zwaarder zijn dan de verstekzaken. De gemiddelde ernstscore in de dienstverleningszaken ligt met 16.3 bijna een heel punt boven de gemiddelde ernstscore van de verstekzaken ($M=15,4$).⁹ Uitsplitsing van de groep dienstverleners naar dienstverleningen 'sec' en dienstverleningen plus boete en/of vrijheidsstraf laat echter zien dat het verschil in gemiddelde ernstscore uitsluitend geldt voor de combinatie *dienstverlening plus voorwaardelijke vrijheidsstraf* ($M=16,8$). Zaken waarin alleen dienstverlening is opgelegd of zaken waarin dienstverlening plus een boete is opgelegd, zijn in de regel niet significant zwaarder of lichter dan verstekzaken.¹⁰ Met andere woorden, op basis van de ernstscores kan worden geconcludeerd dat verstekzaken overeenkomen met dienstverleningszaken indien er naast de dienstverlening geen andere sanctie (dan eventueel een boete) wordt opgelegd.

Tabel 5 geeft de gemiddelde ernstscores weer die we krijgen wanneer we de dienstverleningen 'sec' en de dienstverleningen plus boete samen nemen tot één categorie, en hetzelfde doen met de dienstverleningen plus voorwaardelijke respectievelijk onvoorwaardelijke vrijheidsstraf. Van de drie 'soorten' afdoeningen vertoont alleen de dienstverlening plus vrijheidsstraf een significant hogere ernstscore. Zaken waarin naast dienstverlening een vrijheidsstraf is opgelegd, zijn doorgaans significant zwaarder dan zowel verstekzaken als zaken waarin alleen een dienstverlening of een dienstverlening plus boete is opgelegd. Verstekzaken en dienstverleningszaken (+boete) verschillen daarentegen wat betreft gemiddelde zwaarte *niet* significant van elkaar.

Tabel 5: Verstekzaken en werkstraffen, al dan niet in combinatie met een vrijheidsstraf: gemiddelde ernstscore per afdoening van de uitgangszaak

afdoening	gem. ernstscore	n
ov vrijheidsstraf	15.4	600
dienstverlening (+ boete)	15.7	258
dienstverlening + vrijheidsstraf	16.7	342

⁹ $t = -3.06$; $df = 1196.81$; $p < 0,01$.

¹⁰ Zo bedraagt de gemiddeld ernstscore van zaken waarin alleen dienstverlening is opgelegd 15,7; slechts 0,3 punt meer dan in de verstekzaken.

3.5 Verschillen per subgroep?

Zoals uit tabel 3 valt af te leiden, vertoont de duur van de bij verstek opgelegde vrijheidsstraffen en het aantal opgelegde uren werkstraf nogal wat variatie. Bij de verstekzaken zijn vrijheidsstraffen van maximaal 1 maand nogal oververtegenwoordigd. De dienstverleningen daarentegen zijn wat betreft duur van de opgelegde werkstraf redelijk normaal verdeeld. De vraag is of de gemiddeld lagere ernstscore van de verstekzaken moet worden toegeschreven aan het verhoudingsgewijs grote aantal vrijheidsstraffen van maximaal een maand, of dat voor de verstekzaken 'in het algemeen' geldt dat ze minder zwaar zijn dan de dienstverleningszaken. In tabel 6 staan de gemiddelde ernstscores vermeld van respectievelijk de (relatief) korte, middellange en lange dienstverleningen en verstekstraffen.

Tabel 6: Verstekzaken en werkstraffen: gemiddelde ernstscore en duur van de opgelegde sanctie

duur sanctie	verstekzaken*	werkstraffen**
kort ^a	13.9 (n=335)	14.3 (n=174)
middellang ^b	16.6 (n=185)	16.4 (n=267)
lang ^c	18.5 (n= 80)	18.2 (n=159)

^a d.w.z. maximaal 1 maand onvoorwaardelijk, respectievelijk 50 uur werkstraf

^b d.w.z. 1-3 maanden onvoorwaardelijk, respectievelijk 51-150 uur werkstraf

^c d.w.z. 3-6 maanden onvoorwaardelijk, respectievelijk > 150 uur werkstraf

* F=37.64; df=2; p<0,01

** F=27.42; df=2; p<0,01

Zowel voor de verstekzaken als voor de werkstraffen geldt dat de drie onderscheiden categorieën onderling significant verschillen in zwaarte. Met andere woorden, verstekzaken waarin een onvoorwaardelijke vrijheidsstraf van 3 tot 6 maanden is opgelegd zijn gemiddeld significant zwaarder dan zaken waarin 1 tot 3 maanden onvoorwaardelijk (of minder) is opgelegd. De middellange verstekzaken zijn hun beurt weer significant zwaarder dan verstekzaken waarin maximaal 1 maand gevangenisstraf is opgelegd. Een zelfde redenering gaat op voor de drie categorieën dienstverleningszaken.

Vergelijken we de verstekzaken en dienstverleningszaken die tot dezelfde (duur)categorie gerekend kunnen worden, dan vinden we echter geen verschil. Zaken waarin maximaal 1 maand onvoorwaardelijke vrijheidsstraf is opgelegd zijn niet significant zwaarder dan zaken waarin maximaal 50 uur dienstverlening is opgelegd. Hetzelfde geldt voor 1 tot 3 maanden onvoorwaardelijk versus 51 tot 150 uur dienstverlening en voor 3 tot 6 maanden onvoorwaardelijk versus meer dan 150 uur werkstraf. Wat betreft de aard van de gepleegde feiten, het justitieel verleden en dergelijke van de dienstverleners en de kortgestraften in elke (duur)categorie kan nog worden opgemerkt dat het beeld overeenkomt met het hiervoor beschreven beeld voor de totale groep verstek- en dienstverleningszaken.

3.6 Harddruggebruik

Een interessant verschil tussen de onderzochte verstek- en werkstrafzaken betreft het eventuele harddruggebruik van de betrokken personen. Volgens de beschikbare informatie gebruikt namelijk tenminste 35% van de personen die bij verstek tot een korte vrijheidsstraf veroordeeld zijn dit genotsmiddel, tegenover 10% van de dienstverleners. Uit de gegevens uit de strafdossiers kan worden afgeleid dat de harddruggebruikers een zwaardere categorie veroordeelden vormen dan de niet-gebruikers. De gemiddelde ernstscore van de harddruggebruikers ligt met 17,9 namelijk significant hoger dan van de niet-gebruikers ($M=16,1$). Het verschil zit hem daarbij vooral in het justitieel verleden van de personen. Vergeleken met de niet-gebruikers hebben de harddruggebruikers significant meer eerdere justitiecontacten en veroordelingen achter de rug.

De harddruggebruikende kortgestraften blijken wat zwaarte betreft echter niet te verschillen van de harddruggebruikende dienstverleners. Met andere woorden, harddruggebruikers die bij verstek tot een korte vrijheidsstraf zijn veroordeeld verschillen wat betreft de ernst van de door hen gepleegde delicten en/of de zwaarte van hun justitieel verleden niet significant van harddruggebruikers die dienstverlening opgelegd hebben gekregen. Dit impliceert echter niet dat eerstgenoemde groep 'even goed' een werkstraf opgelegd zouden kunnen krijgen. Uit het onderhavige onderzoek blijkt namelijk dat de kans op een problematisch verloop en/of mislukking van de werkstraf significant groter is bij harddruggebruikers dan bij niet-gebruikers. Zo worden bij 65% van de harddruggebruikende dienstverleners problemen gemeld tijdens de uitvoering van de werkstraf; twee keer zoveel als bij de niet-gebruikers. Het aantal mislukte werkstraffen ligt zelfs drie keer zo hoog onder de harddruggebruikers. Ruim een derde van de onderzochte harddruggebruikende dienstverleners heeft zijn of haar werkstraf namelijk *niet* volgens plan beëindigd, tegenover iets meer dan tien procent voor de niet-gebruikende dienstverleners.¹¹ Een andere 'contra-indicatie' voor het opleggen van werkstraffen aan harddruggebruikers is het ontbreken van een vaste woon- of verblijfplaats in vier op de tien gevallen. Dit maakt controle op de dienstverlener, bijvoorbeeld bij het niet verschijnen op de projectplaats, moeilijk.

¹¹ Dit verschil zien we zowel bij de korte, de middellange als de lange dienstverleningen terug.